

O COMPARAȚIE ÎNTRE BISERICA SFÂNTUL NICOLAE DOMNESC ȘI BISERICA TREI IERARHI

Crăciun Iulian Silviu

Cuvinte cheie: Biserica, Basilica, Icoana, Arhitectura, Stefan cel Mare, Vasile Lupu, Biserica Ortodoxa, Stil gotic

Keywords: Church, Icon, Architecture, Stefan cel Mare, Vasile Lupu, Orthodox Church, Gothic style

Abstract:

St. Nicholas Church –Royal Court ", built between 1491-1492 by Stephen the Great and rebuilt in the late nineteenth century (between 1890-1904) by the French architect Andre Lecompte Nouy is the oldest religious edifice preserved in Iasi. Being located close to the old royal Court and due to the fact that that almost every ruler of Moldavia was appointed here, from Despot Voda to Alexandru Ioan Cuza, St. Nicholas church was named Royal.

St. Nicholas Church-Royal Court ranges among city churches built by Stephen the Great in a characteristic style, with a much broadened narthex compared to the nave, to house more believers. The church is among the most beautiful and representative sanctuaries that were built in that age of great flourishing of the Moldavian style.

Nowadays, St. Nicholas Church, The Royal Chapel functions as metropolitan church, being entrusted for administration to the monastery of The Three Hierarchs, on Sundays and on holidays the Divine Liturgy being served here, often with hierarchical participation.

Located in the hearth of the old town, on the Royal Lane (now Stephen the Great Boulevard), The Three Hierarchs church monastery was built between 1637-1639 and consecrated on May 6, 1639 by the Metropolitan Barlaam of Moldavia. The church resembled the plans of Galata church, (1584), defining a second phase of the national architecture. The founder of this unique monument was the faithful prince of Moldavia, Vasile Lupu, one of the most important figures in Romanian history, acknowledged defender of the Orthodox Church. During the first years of his reign, when the Patriarchate of Constantinople was in a critical condition - crushed by debt, dominated by intrigue and hit by riots - Vasile Lupu interfered and tried to restore things, also paying later the Holy Sepulchre and the debt of the monasteries on Mount Athos and making donations as an initiator of numerous works of Christian Orthodox religion and charity in Poland, Bulgaria and Greece.

Finally, some conclusions referring to the similarities and differences between the two churches studied must be drawn.

In terms of similarities, they refer to:

- Both were rulers Metropolitan and Royal Cathedrals;
- Both The Three Hierarchs Church and St. Nicholas Church
- Royal Court had enclosing walls;

- Both religious sites were restored by Lecomte du Nouy;
- Both The Three Hierarchs Church and St. Nicholas Church
 - Royal Court, have inscriptions located at the entrance; - Abutments existed at both churches, although today there are only present at Three Hierarchs Church; Obviously, besides similarities, there are differences:
 - The Three Hierarchs Church is carved, while St. Nicholas Church
 - Royal Court is painted;
 - - St. Nicholas Church —Royal Court displays an iconostasis carved in wood and covered with gold leaf, while the Three Hierarchs Church has an iconostasis wrought in Carrara marble veil;
 - The Three Hierarchs Church displays the relics of St. Basil the Great Hierarch while St. Nicholas Church – Royal Court displays no relics;
 - St. Nicholas Church –
 - –Royal Court is remarkable for the Moldavian simplicity while the Three Hierarchs Church for Baroque style;
 - The Three Hierarchs Church displays the belt stranding, while St. Nicholas Church –Royal Court does not;
 - In St. Nicholas Church —Royal Court, the windows are smaller compared with the other church mentioned;
 - St. Nicholas Church –Royal Court has no porch, compared to the Three Hierarchs Church;

Viața și activitatea politică a marelui domnitor moldovean nu fac obiectul acestei lucrări, dar am considerat necesara prezentarea câtorva elemente pentru cunoașterea contextului istoric în care au evoluat miniatura și ornamentica din epocă. Adevărul despre viața și faptele lui Ștefan cel Mare și Sfânt nu poate fi aflat decât printr-o abordare, care să se orienteze la confluența genealogică, geopolitică, economică, culturală și religioasă care le-a generat. Din orice alt punct, nu se poate vedea decât o porțiune de adevăr, dar și aceea va fi nuanțată de reflexele unei alte confluente. Fiul al lui Bogdan al II-lea și al Oltei, Ștefan a avut o viață destul de zbuciumată după asasinarea tatălui său la Reuseni. După noaptea de groază de la Reuseni, din octombrie 1451, fiul domnesc a luat drumul pribegiei¹. Fugar în Transilvania și apoi în Tara Românească, Ștefan a reușit, cu sprijinul lui Vlad Țepeș să reia tronul Moldovei.

Marele domn a rămas cunoscut nu doar prin activitatea sa politică și militară, ci și prin realizările în plan cultural. Sub aspect cultural, Europa din acea vreme intra în Renaștere și în modernitate. Multe din noutățile ei, proprii sau împrumutate de la chinezi (tiparul, fabricarea hârtiei, traducerea Bibliei în limbile naționale și oficializarea acestora etc.) vor ajunge la noi mai târziu. În schimb, pe vremea aceea în Moldova pătrunde principala determinantă a culturii occidentale - stilul gotic, așezat la noi prin descălecătorii maramureșeni (orașul Rădăuți, necropola întemeietorilor Țării

¹Ștefan S. Gorovei, *Mușatinii*, București, 1976, p. 59.

Moldovei și a strămoșilor lui Ștefan cel Mare fiind un veritabil muzeu al arhitecturii gotice moldovenești de inspirație maramureșeană). În plus, în primul său veac de existență, Țara Moldovei era una catolică, prima mitropolie ortodoxă, închinată Constantinopolului, urmând să fie înființată abia în epoca lui Alexandru cel Bun, dar și atunci, nu fără influența soției sale Ryngalla, care nu era ortodoxă, domnitorul înființează în paralel și o episcopie catolică. Totuși, o dată cu îmbrățișarea ortodoxismului în Moldova pătrunde stilul bizantin, iar din interferența acestuia cu stilul gotic se va forma un distinct stil moldovenesc, sinteză începută în epoca lui Alexandru cel Bun și dusă la desăvârșire în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Crearea acestui stil este rodul cultural principal al dinastiei Mușatinilor. Ștefan cel Mare a avut, în acest context genealogic, rolul de "secerător" în raport cu Alexandru cel Bun și de "semănător" față de Petru Rareș și de ceilalți mușatini vrednici ce i-au urmat la domnie. Ștefan cel Mare a trebuit să apere ceea ce a clădit Alexandru cel Bun, să reintegreze teritoriul țării și să ducă la împlinire rotundă începuturile culturale puse de marele său înaintaș, deschizând, în același timp, drumuri noi pentru urmași.

Au urmat, mai târziu, bisericile Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul din Vaslui (1490), Sfântul Nicolae din Iași (1491-1492), biserica închinată Marelui Mucenic și Purtător de Biruință Gheorghe (1492), biserica din Borzești (1492)², sfințirea bisericilor Sfântul Nicolae din Dorohoi (1495) și Sfinții Apostoli Petru și Pavel din Huși (1495), construirea bisericii Sfântul Nicolae-Popăuți din Botoșani (1496)³, bisericile de la Dobrovăț și Reuseni⁴ pentru a aminti doar câteva din construcțiile realizate de marele domn.

Vasile Lupu era aromân de origine, din Albania, dar cu educație grecească, mama lui fiind, se pare, româncă. Tatăl său, Nicolae al lui Coci, a ajuns agă, iar el a ajuns vornic. Tronul l-a ocupat ca și Matei Basarab al Munteniei prin răscoala provocată împotriva grecilor noi veniți în țară, dar în timpul domniei, tot grecii i-au fost cei mai buni prieteni. Era bogat, ambițios, mândru, o fire împărătească și chiar și numele de Vasile și l-a dat după împărații din Bizanț. Date fiind împrejurările favorabile externe, ar fi avut o domnie linistită dacă n-ar fi avut ambiții mari, dacă nu se gândea și la stăpânirea Munteniei și chiar a Transilvaniei. Sprijinindu-se pe turci, a început intrigile împotriva lui Matei Basarab încă de la începutul domniei. Pe motivul că Matei nu vrea să plătească jumătate din suma cheltuită pentru uciderea grecului Curt Celebi, care contribuia decisiv la intriga de punere a domnitorilor, a intrat în Muntenia în 1637 unde a ars și jefuit până la Râmnic. Matei, ajutat și de oștile lui Gheorghe Rákóczi I, comandate de Ioan Kemény, l-a învins la Teleajen și l-a scos din țară⁵.

A zidit mai multe biserici, dintre care cea mai frumoasă este cea numită "Trei Ierarhi" de la Iași, pe lângă care a înființat o școală și o tipografie. Domnia lui relativ lungă a asigurat un nou avânt culturii bisericești. Mai ales prin zelul Mitropolitului Varlaam, s-au tipărit mai multe cărți bisericești ("Carte românească de învățătura

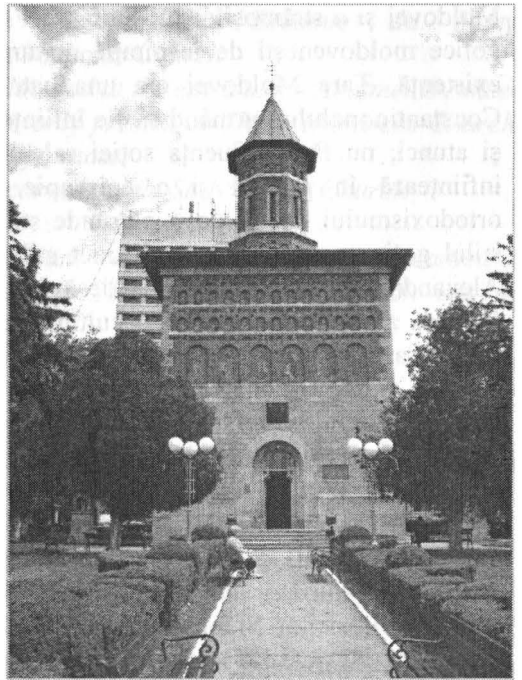
² *Ibidem*, p. 296.

³ *Ibidem*, p. 304-305.

⁴ *Ibidem*, p. 420.

⁵ http://ro.wikipedia.org/wiki/Vasile_Lupu

duminicelor de peste an" - Iași 1643 ; "Răspunsuri la Catehismul Calvinesc" - Suceava 1645), dar și o carte de legi, "Pravilele împărătești". În acest fel s-a mai făcut încă un pas important în introducerea limbii române în biserică și stat. "Predoslovia" domnitorului Vasile Lupu la "Cartea românească de învățătură" ("Cazania") a mitropolitului Varlaam, se adresa către "toată seminția românească, pretutinderea ce se află pravoslavnici într-aciastă limbă", arătându-se că s-a scris lucrarea pentru ca să "dăruim și noi acest dar limbii românești, carte pre limba românească". Prin prestigiul său personal pe plan intern și prin legăturile întinse în afară, Vasile Lupu a dat o nouă strălucire Principatului Moldovei. Influența lui în răsărit era așa de mare încât după dorința lui punea sau scotea din scaun Patriarhii din Constantinopol, Alexandria, și Ierusalim, pe care îi susținea cu banii săi. Intervenția lui Vasile Lupu l-a pus ca Mitropolit în Alba Iulia pe Ilie Iorest, în 1640.

Biserica "Sf. Nicolae Domnesc", construită între 1491-1492 de Ștefan cel Mare și refăcută la sfârșitul secolului al XIX-lea (între 1890 - 1904) de arhitectul francez Andre Lecompte de Nouy, este cel mai vechi edificiu religios din Iași care s-a păstrat până astăzi⁶. Fiind situată în imediata vecinătate a vechii Curți domnești și pentru faptul ca aici au fost unși aproape toți domnii Moldovei, de la Despot vodă până la Alexandru Ioan Cuza, bisericii i s-a spus Sfântul Nicolae Domnesc⁷.

Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc se înscrie în șirul bisericilor de oraș⁸ construite de Ștefan cel Mare și Sfânt într-un stil caracteristic, cu pronaosul mult lărgit în comparație cu naosul, pentru a cuprinde cât mai mulți credincioși⁹. Biserica se numără printre cele mai frumoase și mai reprezentative locașuri sfinte din câte s-au înălțat în acea epocă de mare înflorire a stilului moldovenesc.

Biserica a fost ridicată în afara curții domnești, în imediata ei vecinătate. După zidirea bisericii, ea a fost înconjurată de un zid de piatră, ale cărui rămășițe se văd până astăzi. Cu toate acestea, biserica nu facea parte din incinta curții domnești.

⁶ D. Bădărău, I. Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, Iași, 1974, p. 48.

⁷ S. Adam, *Ctitorii mușatine*, București, 1976, p. 73.

⁸ *Ibidem*, p. 73.

⁹ D. Bădărău, I. Caproșu, *op.cit.*, p. 53.

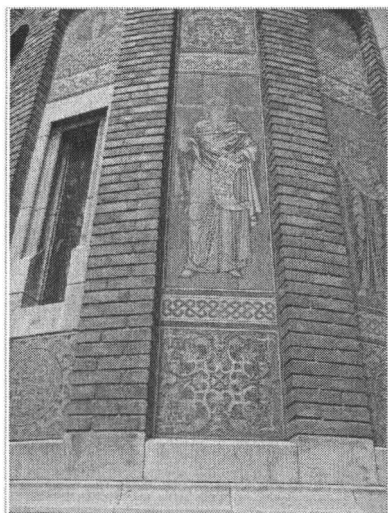
Biserica Sfântul Nicolae Domnesc își avea intrarea sa prin colțul dintre ulița Sfintei Vineri, spre apus¹⁰.

În anul 1593 un călător rus¹¹ a scris că biserica avea o clopotniță din piatră deasupra intrării care nu fusese construită de Ștefan cel Mare. Tot atunci se pare că biserica a fost pictată în exterior după obiceiul vremii care se generalizase, domnitor fiind Alexandru Lăpușeanu în a doua domnie (1563-1568). Tot Alexandru Lăpușeanu adăuga bisericii un nartex, destinat îngropării voievozilor și un turn. Altă adăugire a fost și o înălțare a pereților bisericii, iar turla a suferit prefaceri din aceeași epocă.

În decursul secolelor XVII și XVIII, biserica a suferit grave deteriorări de pe urma incendiilor și a cutremurelor, încât a necesitat numeroase restaurări. În secolul al XVII-lea, o restaurare generală a fost făcută de către domnul Antonie Ruset¹², care a și împodobit locașul cu numeroase obiecte de cult de mare preț, unele păstrate în biserică până astăzi (două sfeșnice de bronz masiv, decorate în stilul renașterii italiene, icoane etc.). Același domn a construit în jurul bisericii chilia încăpătoare, în care s-a instalat, în 1677, mitropolitul Dosoftei. Până spre sfârșitul sec. al XVII-lea, Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc a servit drept *Catedrală mitropolitană*. În chiliile dimprejur a locuit un timp mitropolitul Dosoftei și tot aici a funcționat o tipografie de carte românească. În anul 1749 s-a înființat o școală românească, pe atunci singura din Iași și care, reorganizată de Mitropolitul Iacov Putneanu, va ajunge una dintre cele mai importante din Moldova¹³.

În prima jumătate a veacului al XVIII-lea bisericii Sf. Nicolae Domnesc i s-au adăugat încă două altare: unul închinat Sfântului Ștefan iar celălalt Sfintei Varvara. Între cele două paraclise se afla un pridvor.

Ultima restaurare generală a avut loc între anii 1884-1904 când, practic, edificiul a fost desfăcut bucată cu bucată pentru a fi reconstruit din temelii. Lucrările au fost conduse de arhitectul francez Lecomte du Nouy¹⁴. Deși biserica a fost reconstruită cu toată fidelitatea, arhitectul a eliminat contraforturile și a înălțat turla pe o bază octogonală. Arhitectura exterioară conjugă în modul cel mai armonios piatra, cărămida aparentă și teracota, dispusă în discuri smălțuite policrome. În firdizele din registrul superior apar pictate în frescă un număr de 282 de chipuri. Interiorul bisericii

Sf. Nicolae Domnesc – imagini din partea de nord

¹⁰ *Ibidem*, p. 48-49.

¹¹ *Ibidem*, p. 50.

¹² G. Baș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” București, 1926, p. 57.

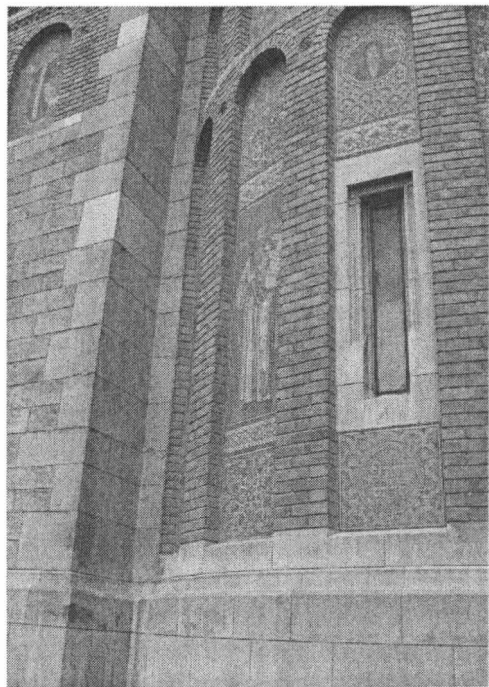
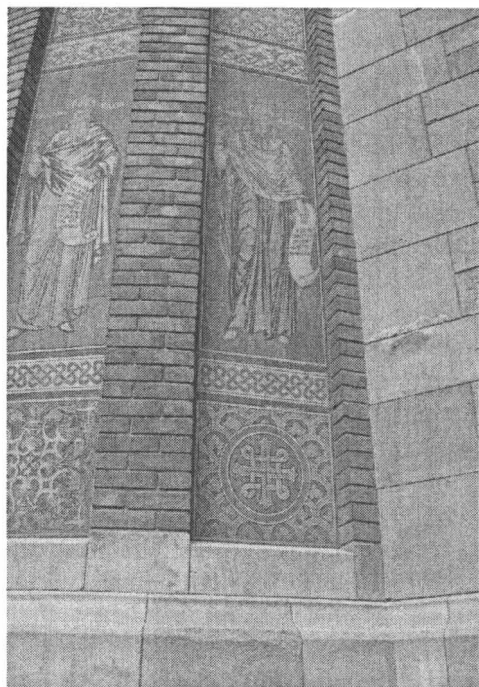
¹³ D. Bădărău, I. Caproșu, *op.cit.*, p. 50.

¹⁴ *Ibidem*, p. 53.

aparține, în întregime, ultimei restaurări. Pereții și bolțile sunt acoperite de o frescă somptuoasă, pe fond albastru, realizată cu multă măiestrie de francezii Boris Bernard, Emilie Memptot și P. Mauretal. Mobilierul bisericii, inclusiv iconostasul, este lucrat în lemn poleit cu aur¹⁵.

În 1888 se trece la dărâmarea din temelie a bisericii, lucru considerat de unii vandalism. Lucrările de reconstruire au fost terminate la 2 octombrie 1904, deși fuseseră începute încă din anul 1884. Biserica a fost repictată în întregime în exterior și în interior la restaurarea din 1884-1904. Pictura exterioară cuprinde și câteva portrete de filosofi. Pereții turlei sunt din cărămidă aparent roșie.

Pictura exterioară s-a aplicat numai la ocnițe și firide, deosebindu-se de picturile exterioare moldovenești. Pictura a fost executată de J.J. Antoine Lecompte du Nouy, fratele arhitectului restaurator.

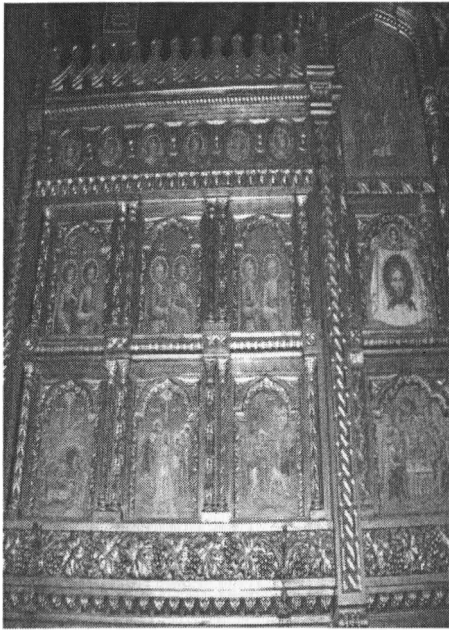

Biserica este construită în plan treflat (cu altarul și absidele semicirculare), cu pronaosul supralărgit, cu mai multe șiruri de ocnițe, unele mai mici, altele mai mari. Ușile și ferestrele sunt specifice secolului al XVII-lea. Din cauza păstrării vechii colorații, fondul albastru, biserica este destul de întunecoasă.

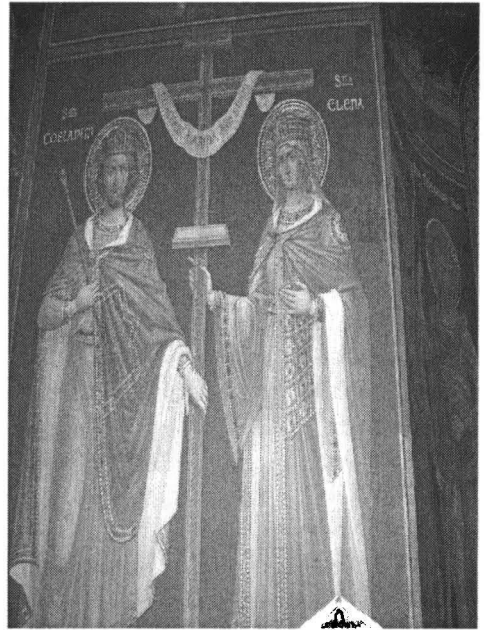
Tot mobilierul lucrat în stejar aurit, precum și policandrelle, sfeșnicele, candelarele de bronz sunt donate de familia regală. Pe actualele trepte ale bisericii a stat toată Casa Regală, când s-au citit rugăciunile de sfințire ale bisericii, cu prilejul

¹⁵ *Ibidem*, p. 53.

sărbătoririi a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare (2 iulie 1504 - 2 iulie 1904)¹⁶.

Catapeteasma

Sf. Împărați Constantin și Elena – scenă

Sf. Nicolae Domnesc

Orice modificări i s-au făcut bisericii, cert este că planul actualei biserici este acela al lui Ștefan cel Mare. Baza turlei este ortogonală cu câte două ocnițe pe fiecare latură.

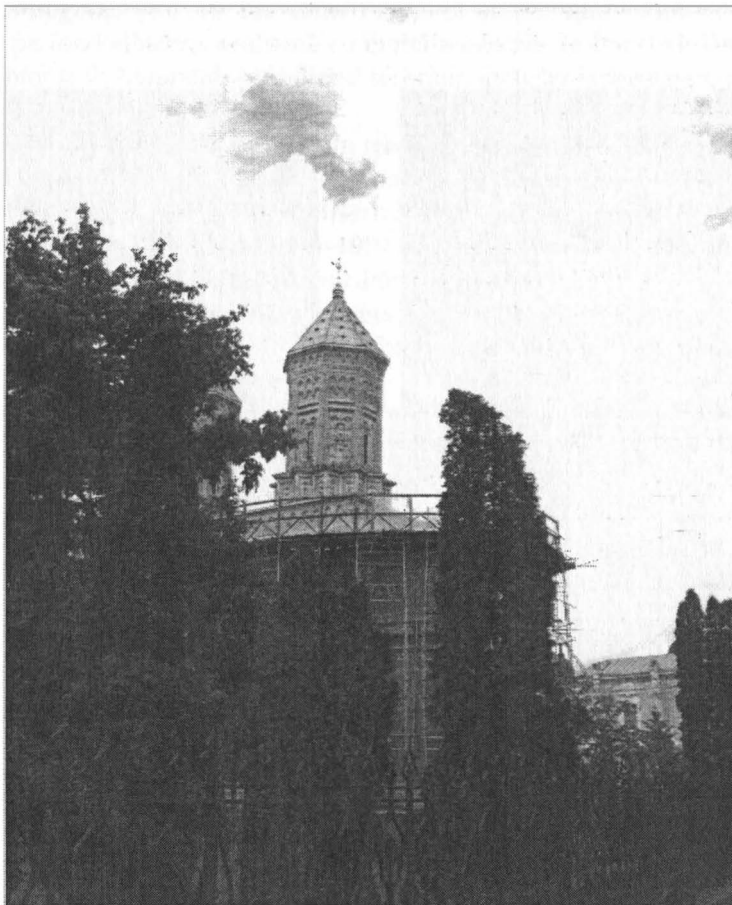
Sfântul Nicolae Domnesc este una dintre numeroasele biserici clădite de domnul Moldovei care reproduc același tip bizantino-roman, tip mult întrebuițat în țară, în care se găsește deja elementul gotic aplicat mai ales la încadrarea deschizăturilor, precum sunt ușile și ferestrele.

În prezent, Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc funcționează ca *paraclis mitropolitan*, fiind încredințată spre administrare mănăstirii Sf. Trei Ierarhi; duminica și în zilele de sărbătoare se slujește aici Sfânta Liturghie, adeseori cu participare arhierescă.

Biserica manastirii Trei Ierarhi, situată în vechea vatră a orașului, pe Ulița Domnească (actualul Bulevard Ștefan cel Mare și Sfânt), a fost construită între anii 1637-1639 și sfințită la 6 mai 1639 de Mitropolitul Varlaam al Moldovei. Edificiul prelua planul bisericii Galata (1584), definitiv pentru a doua fază a arhitecturii naționale¹⁷.

¹⁶ *Ibidem*, p. 55.

¹⁷ *Ibidem*, p. 176.

Biserica Trei Ierarhi – vedere de ansamblu

Ctitorul acestui monument singular este credinciosul domn al Moldovei Vasile Lupu, una din figurile cele mai importante ale istoriei române, apărător recunoscut al Bisericii Ortodoxe. În timpul primilor ani ai domniei sale, când Patriarhia de la Constantinopol se găsea într-o situație critică - strivită de datorii, dominată de intrigi și lovită de dezordini -, Vasile Lupu intervine și încearcă să restabilească lucrurile; de asemenea mai târziu el va achita datoriile Sfântului Mormânt și pe cele ale mănăstirilor de pe Muntele Athos și va face numeroase donații ca inițiator al unor opere de cult și caritate creștin-ortodoxe în Polonia, Bulgaria și Grecia¹⁸.

Arhitectonic, biserica prelucrează tradiționalul plan triconc, însă culmea creativității estetice o constituie decorația sculpturală a exteriorului. De la temelie până sus, la cornișa turelor, geometrismul rafinat al artei românești se îmbină cu elemente de friză și arabescuri orientale, dar și cu ornamente specifice artei apusene. O

¹⁸ Gh. Macarie, *Trăire și reprezentare. Barocul în artele vizuale ale Moldovei secolului al XVII-lea*, Iași, 2008, p. 42.

sinteză unică de viziuni estetice aparent ireconciliabile, Orient și Occident, biserica este un simbol al artei în rugăciune. Muzicalitatea mută a armoniei culturale exprimă cântarea liturgică din interiorul sfântului lăcaș¹⁹.

Pictura a fost realizată de cei mai vestiți meșteri din lumea ortodoxă de atunci, iar broderia și obiectele cu care a fost înzestrată biserica aveau fastul și strălucirea ctitoriilor bizantine²⁰.

Jefuită și arsă de năvălitori din Est (1650) și din Nord (1686), zguduită de cutremure (1711, 1781, 1795, 1802), biserica va aștepta ridicarea din umilință până după Războiul de Independență (1877). Lucrările de restaurare se vor efectua în anii 1882 - 1887 (arhitectură) și până spre 1898 (pictura și reamenajarea interiorului), resfințirea lăcașului făcându-se în 1904, sub domnia regelui Carol I. Clădirea în care se află Sala Gotică a fost înălțată de Vasile Lupu, fiind restaurată de mai multe ori, ultima dată în 1960. Sărbătoare a artelor, biserica Treisfertitelor se înscrie în istorie ca o autentică vatră de cultură și spiritualitate²¹. După ce în 1641 Iașul primea cu evlavie moaștele Sf. Cuv. Parascheva, în 1642 aici se desfășura Sinodul care a adoptat celebra Mărturisire de credință ortodoxă, iar în 1645 în biserica Sf. Trei Ierarhi era uns patriarhul Ierusalimului²².

Colegiul lui Vasile Lupu (1640), temelia viitoarei Academii domnești și tiparnița instalată aici, în care se imprimă la 1643 "Cartea românească de învățătură", sunt dimensiuni care adaugă Trei Ierarhilor pe lângă numele de "Mănăstire a Patriarhilor" și pe acela de "Mănăstire a dascălilor", denumire confirmată și de istoria învățământului românesc din veacul al XVIII-lea. Împlinind vocația universală a Bisericii dreptmăritoare, acest focar de spiritualitate românească va fi și punctul de plecare al luptei de eliberare a Greciei, în 1821.

Alături de ctitori, la Trei Ierarhi își dorm somnul de veci cărturarul voievod pribeag Dimitrie Cantemir și primul domnitor al României, Alexandru Ioan Cuza.

Impresionantă, făcută parcă pentru a lăsa uimit sufletul contemporanilor, construcția răspunde dorinței de fast a ctitorului său despre care Nicolae Iorga spunea că "încă de a doua zi după urcarea pe tron și-a luat numele de Vasile și a pătruns în visul bizantin". Și, într-adevăr, biserica Trei Ierarhi din Iași reflectă aspirația spre această lume minunată a Bizanțului, combinând structuri și forme tradiționale cu materiale prețioase și o decorație fastuoasă.

După cum rezultă și din studiul alcătuit de G. Balș²³, monumentul respectă în linii mari planul bisericilor moldovenești din secolul al XVI-lea - un plan triconc influențat de biserica din Galata²⁴, având totuși o turlă suplimentară deasupra pronaosului. Bolta, respectând ingeniosul sistem moldovenesc de construcție al bolților, cuprinde două registre suprapuse de patru și respectiv opt arce de boltă dispuse oblic și care, împreună cu pandantivele de deasupra lor, reușesc să reducă

¹⁹ G. Balș, *Bisericile și manastirile moldovenești*, în „Comisiunea Monumentelor Istorice”, p. 134.

²⁰ D. Bădărău, I. Caproșu, *op.cit.*, p. 178.

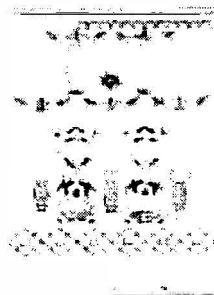
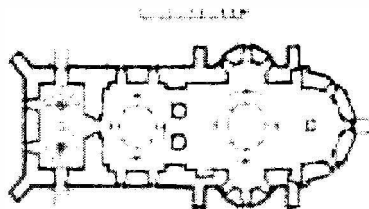
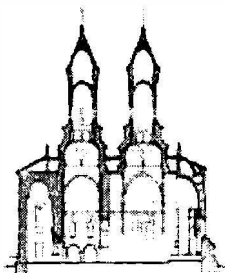
²¹ Gh. Macarie, *op.cit.*, p. 44.

²² D. Bădărău, I. Caproșu, *op.cit.*, p. 181.

²³ G. Balș, *Bisericile și manastirile moldovenești*, în „Comisiunea Monumentelor Istorice”, p. 134.

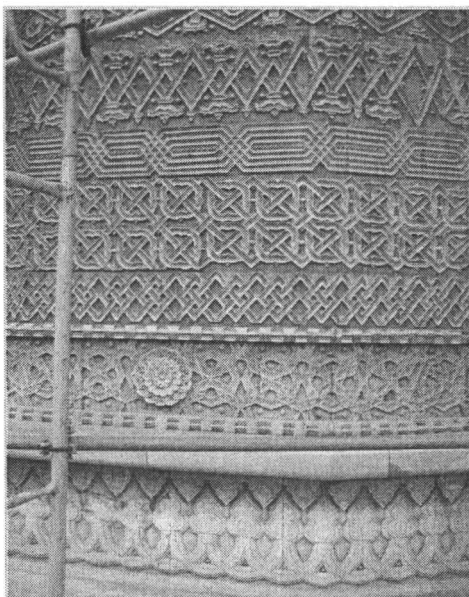
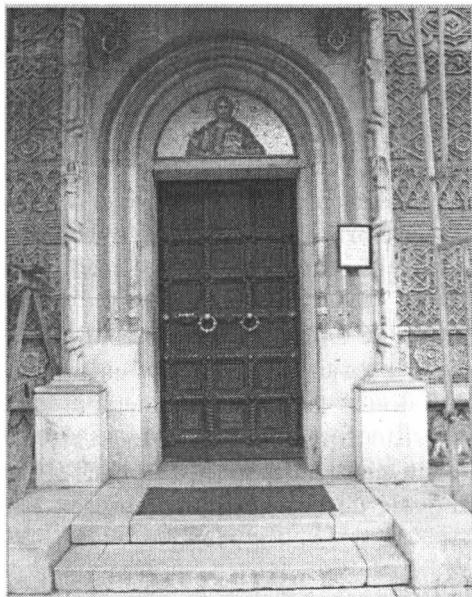
²⁴ Gh. Macarie, *op.cit.*, p. 43.

diametrul clopotniței²⁵. În exterior, pe fațade, aranjarea elementelor decorative ne amintește de biserica mănăstirii Dragomirna (Moldova 1606-1609) și împărțirea paramentului cu ajutorul unei centuri întâlnită la mănăstirile din Muntenia.

Influența goticului transilvan este vizibilă în multe locuri: la contraforturi, la armătura de piatră a ferestrelor, la profilul ușilor, chenarele cu baghete și arce în acoladă.

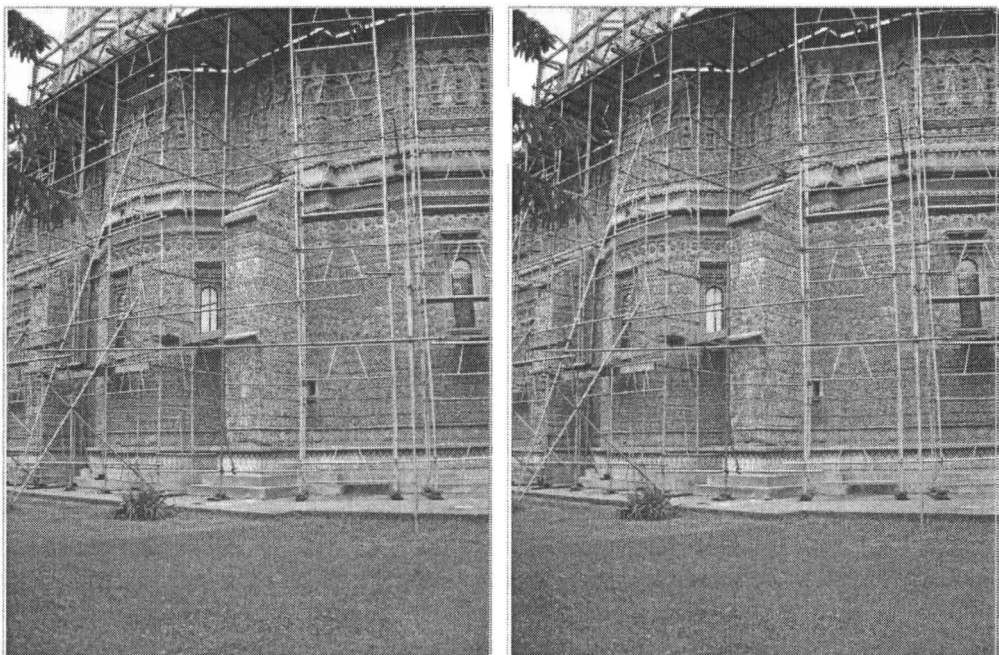
Ceea ce imprimă edificiului un caracter particular și o așează între cele mai originale creații ale artei moldovenești, este contrastul armonios dintre formele arhitecturale bine reliefate și proporționate, și decorațiile sculptate care îmbracă precum o dantelă toată suprafața celor patru fațade, inclusiv contraforturile și arnivoltele de pe laturi și de la baza clopotnițelor²⁶.

Biserica Trei Ierarhi – intrarea în biserică și sculptura exterioră

²⁵ D. Bădărău, I. Caproșu, *op.cit.*, p. 51.

²⁶ *Ibidem*, p. 52.

Biserica Trei Ierarhi – contraforții

Ornamentațiile²⁷ sunt din cele mai variate: nișe adânci cu arcade fasciculate conform modelelor orientale, colonete ca ale bisericilor rusești, vase persane din care se ridică ramuri înflorite, motive geometrice întâlnite și în Georgia și Armenia, paramentul împărțit de o centură în formă de sfoară răsucită încadrată de două benzi de marmură decorate în stil renesantist sau baroc. Toate acestea se aranjază într-o unitate care ia lumina pare să-i dea viață. În plus subliniată printr-o colorare lazurit pusă în evidență prin aurire, această decorație contribuie din plin la celebritatea pe care biserica Trei Ierarhi și-a câștigat-o încă de la construcția sa²⁸. Paul de Alep, arhidiacon al Antiohiei care l-a însoțit pe patriarhul Macarie în călătoria acestuia prin Principatele Române, în secolul al XVI-lea, după ce a examinat cu mare atenție edificiul, și-a exprimat întregul său entuziasm în cartea sa *Călătorii* scrisă în arabă și publicată la București în 1900, în traducere românească.

În jurul bisericii - unde încă din iulie 1641, fuseseră plasate moaștele Sfintei Parascheva, trimise de Patriarhia și Sinodul de la Constantinopol în semn de recunoștință pentru acțiunile și donațiile generoase ale domnitorului Vasile Lupu - a apărut o mănăstire din care azi se mai poate vedea clădirea cu sala gotică, vechea "Schola Basiliana", mărturie a bogăției vieții culturale din acea epocă²⁹. Tipografia ce a fost instalată aici, a cărei presă tipografică era adusă de la Kiev datorită ajutorului

²⁷ *Ibidem*, p. 44.

²⁸ *Ibidem*, p. 68.

²⁹ D. Bădărău, I. Caproșu, *op.cit.*, p. 188.

mitropolitului Petre Movilă, a fost condusă de starețul mănăstirii și director al școlii nou deschise, călugărul Sofronie. Aici a apărut prima lucrare tipărită (în greacă) din Moldova și, anul următor, celebra Cazanie a mitropolitului Varlaam.

Fără a putea fi totuși egalată, principala ctitorie a lui Vasile Lupu a fost folosită ca sursă de inspirație pentru construcția și decorarea bisericii din marele ansamblu arhitectural al mănăstirii de la Cetățuia (1669-1672) în imediata apropiere a Iașului precum și a bisericii mănăstirești de la Putna.

Cu ocazia lucrărilor de restaurare datorate lui Lecomte du Noüy în anii 1882-1890, biserica Trei Ierarhi și-a văzut distrusă pictura interioară originală. Anumite intervenții controversate au marcat atunci o etapă caracteristică în procesul restaurărilor în România, animată de acțiuni și dezbateri publice, de o luptă de opinii între intelectualii epocii și mediile oficiale, care au condus în final la afirmarea câtorva principii corecte privind protecția și restaurarea monumentelor istorice.

În ianuarie 1993, lucrările simpozionului desfășurat la Iași sub egida Comisiei Naționale a României pentru UNESCO, primăria orașului Iași, consiliul local și Mitropolia Moldovei și a Bucovinei au scos la iveală rezultatele a numeroase studii specializate privind starea și nevoile construcției precum și interesul manifestat de autorități pentru conservarea și punerea în valoare a edificiului.

Azi, Biserica Trei Ierarhi are mai bine de 350 de ani. Ea reprezintă un monument inconfundabil, care păstrează toată puterea tradiției. Patina timpului care estompează azi strălucirea decorației de altădată îi împrumută în schimb sobrietatea vârstei. Linia sveltă a siluetei sale și ornamentele dispuse în rânduri orizontale animă întreaga biserică. Dacă, după cum Anton Dumitru o amintește în a sa *Carte a întâlnirilor admirabile*, *Paideuma* reprezintă în greacă “cel care este cult”, dar înseamnă și “locul unde se învață”, “locul unde se întâmplă ceva”, atunci, un astfel de loc este cel de la Trei Ierarhi din Iași deoarece el arată din plin în ce măsură se pot combina și coexista influențe provenind din culturi atât de variate cu condiția ca ele să găsească o înțelegere perfectă, într-o ambianță de sărbătoare, alături de o gazdă primitoare.

În final se impun câteva concluzii referitoare la asemănările și deosebirile dintre cele două biserici studiate.

În ceea ce privește asemănările, acestea se referă la:

- ambele au fost catedrale mitropolitane și voievodale;
- atât Biserica Trei Ierarhi, cât și Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc au avut ziduri de împrejmuire;
- amândouă locașuri de cult au fost restaurate de Lecomte du Noüy ;
- atât Biserica Trei Ierarhi, cât și Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc au pisania situată la intrare;
- contraforturile au existat la ambele biserici, deși astăzi mai există doar la Biserica Trei Ierarhi;

Evident, pe lângă asemănări, există și deosebiri:

- Biserica Trei Ierarhi este sculptată, iar Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc este pictată;

- Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc are catapeteasma sculptată în lemn și acoperită cu foiță de aur, în timp ce Biserica Trei Ierarhi are catapeteasma lucrată în marmură de Carrara;
- La Biserica Trei Ierarhi sunt prezente moaștele Sf. Ierarh Vasile cel Mare în condițiile în care la Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc nu există moaște;
- La Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc se remarcă simplitatea moldovenească, iar la Biserica Trei Ierarhi stilul baroc;
- La Biserica Trei Ierarhi este prezent brâul torsadă, brâu care lipsește la Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc;
- La Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc ferestrele sunt mai mici comparativ cu cealaltă biserică menționată;
- Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc nu are pridvor, comparativ cu Biserica Trei Ierarhi;

Bibliografie

- Adam, S., *Ctitorii mușatine*, Editura Sport-Turism, București, 1976.
- Balș, G., *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, București, 1926
- Balș, G., *Bisericile și manastirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, București, 1933.
- Bădărău, D., Caproșu, I., *Iașii vechilor zidiri*, Editura Junimea, Iași, 1974.
- Bădărău, D., Caproșu, I., *Iașii vechilor zidiri*, Editura Demiurg, Iași, 2007.
- Gorovei, Ștefan S. *Mușatinii*, Editura Albatros, București, 1976.
- http://ro.wikipedia.org/wiki/Vasile_Lupu
- Macarie, Gh., *Trăire și reprezentare. Barocul în artele vizuale ale Moldovei secolului al XVII-lea*, Editura Tehnopress, Iași, 2008.